УДК 331.5

[https://doi.org/10.33296/2707-0654-7\(14\)-02](https://doi.org/10.33296/2707-0654-7(14)-02)

<http://orcid.org/0000-0003-2339-9416>

Олена ЧЕРНЯЄВА

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємств та менеджменту Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії, м. Бахмут, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядаються механізми і моделі державного регулювання ринку праці в Україні. Система відносин на ринку праці є однією з найактуальніших напрямків соціально-економічної ланки держави. Найбільший вплив на стан і динаміку розвитку ринку праці надають саме соціально-економічні фактори. Метою статті є дослідження та оцінка стану ринку праці України, визначення соціально-економічних умов забезпечення його розвитку. Відзначена не висока позиція України в ряді міжнародних рейтингів, значно вищий рівень оплати праці в європейських країнах, ніж в Україні за останні роки. Проаналізовано тенденції трудової міграції громадян України в умовах євроінтеграції. До ключових проблем розвитку ринку праці в Україні віднесено: низький рівень регулювання безробіття, відсутність чіткої структурності ринку праці, недостатня кількість робочих місць, відсутність механізмів регулювання ринку праці тощо. Досліджено основні зарубіжні моделі регулювання зайнятості та ринку праці.

Розглянуто створення міграційної біржі праці з метою рішення проблем працевлаштування громадян України за кордоном. Втілення даної програми дозволить повернути на ринок праці працездатних незайнятих громадян, які вже тривалий час не можуть знайти роботу в Україні та зменшити зловживання, пов'язані з тіньовим сектором економіки який не декларує своїх доходів. Встановлено, що ефективність вирішення проблем ринку праці та зайнятості населення в значній мірі обумовлені державним регулюванням.

На підставі проведеного дослідження проблем і тенденцій розвитку, зарубіжного досвіду наведені основні напрямки забезпечення ефективності державного управління ринком праці України. До яких належать проведення гнучкої політики зайнятості на державному і регіональному

рівнях, удосконалення системи безперервної професійної освіти, створення відповідного законодавства, сприяння розвитку національної економіки та легалізації тіньової зайнятості.

Ключові слова. Ринок праці, суб'єкти ринку праці, ринок робочої сили, ринок робочих місць, зайнятість населення, безробіття, державне регулювання ринку праці.

Вступ. У ринковій економіці основним чинником виробництва є ринок праці. Учасниками ринку праці є економічно активне населення в працездатному віці, з іншого боку – державні, громадські, приватні підприємства і організації. Ринок праці зачіпає усі життєво необхідні потреби населення.

Важливою ланкою цих стосунків виступає створення ринку робочої сили, а також ринку робочих місць, що в сукупності складає ринок праці. За допомогою механізмів ринку праці регулюються рівні зайнятості населення, оплати праці працівників, попит і пропозиція на робочу силу, розподіл робочої сили. Через позначені обставини кожен ринок праці є особливою соціально-економічною системою з властивими їй специфічними характеристиками і режимом функціонування.

Ринок праці формується і розвивається під впливом демографічних, соціальних, економічних і науково-технічних чинників. Найбільш суттєвий вплив на динаміку ринку праці спричиняють соціально-економічні чинники. Серед них виділяються: загальна динаміка виробництва, структурні зрушення в економіці, зміна форм власності, особливості фінансово-бюджетної і кредитної політики, ситуації в інвестиційній і зовнішній економічних сферах, а також державна і міжнародна політика в області праці.

Актуальні наукові дослідження та аналіз проблем. На сьогоднішній день питанню ринку праці присвячено багато наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Дослідженням основ ринку

праці присвячені праці таких вчених, як: Г. І. Башнининої, А. С. Булатової, М. К. Бункиної, І. П. Ведяпіної, О. В. Волкової, Д. Гайдера, І. В. Купалова, П. Ю. Лазура, Г. Ламперта, А. Н. Ластовецького, О. М. Лібанова, М. В. Торжевського. Наукові здобутки цих та інших вчених мають важливе значення.

Проте слід звернути увагу на те, що у науковій літературі проблема оцінки ринку праці розглядається переважно з економічного боку, а удосконалення державної політики регулювання ринку праці та зайнятості населення є фрагментарним.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження та оцінка ринку праці України, визначення соціально-економічних умов забезпечення його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці – це система конкурентних зв'язків між учасниками ринку (підприємцями, працівниками і державою) з приводу найму, використання працівника у суспільному виробництві. Ринок праці включає в себе ринок робочої сили і ринок робочих місць. На ринку праці складаються відносини між роботодавцями та найманими працівниками, що сприяють з'єднанню робочої сили з засобами виробництва. Основне завдання працівника на ринку праці – знайти підходящу роботу, тобто відповідну власній оцінці професійних та інших ділових якостей. У разі досягнення домовленості працівник і роботодавець, уклавши угоду у вигляді трудового договору, залишають ринок праці.

Історична думка, що ринок праці стихійний, абсолютно невірна. Він значною мірою керований при належній продуманості і комплексному підході.

На даному етапі розвитку система відносин на ринку праці є однією з найактуальніших напрямків соціально-економічної ланки держави.

Розвиток ринку праці населення викликаний низьким рівнем регулювання безробіття України, малою кількістю робочих місць, відсутністю чіткої структурності ринку праці, недостатньою кількістю робочих місць, відсутністю механізмів регулювання ринку праці тощо.

Україна нині посідає не найкращі місця у міжнародних рейтингах найбезпечніших для життя країн (The Global Peace Index), економічної свободи (Index of Economic Freedom), щастя (Index of Happiness), легкості ведення бізнесу (Doing Business/ease of doing business), глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), (рис. 1.)

Україна – лідер за корупцією, за кількістю мільярдерів. За даними дослідження міжнародної консалтингової компанії Wealth-X Україна в 2019 році увійшла у Топ-10 країн з найбільш швидко зростаючою кількістю мільйонерів. [6]

Рис. 1. Україна у міжнародних індексах у 2015–2019 рр., місце [6, с. 9]

Україна – це держава з неймовірно низькою ціною людської праці: рівень середньомісячної мінімальної заробітної плати, основного соціального стандарту – на відміну від країн-реципієнтів основної маси українських мігрантів Польщі (503 євро), Португалії (677 євро), Іспанії (858 євро), Великої Британії (1401 євро), Німеччини (1498 євро) – відстає у рази

(в 2017 році становив 110, а зараз, на 01.01.2019 р. – 140 євро або 4173 грн.),
рис. 2.

Рис. 2. Мінімальна зарплата в країнах ЄС та Україні, 2015-2017 рр. [6, с. 34]

На сучасному етапі в економіці наявні регресивні структурні зміни, які призводять до проблем ринку праці. Внаслідок чого, підвищення попиту на ринку праці не супроводжується зростанням пропозиції в довгостроковій перспективі. Слід зауважити, що з 2018 року наявне стрімке зростання інтересу держави до збільшення робочих місць серед робітничих спеціальностей. Основним поштовхом зростання попиту на робітничі спеціальності є пристосування підприємств до стандартів Європейського союзу, яке стимулює модернізацію національної економіки.

Прогноз попиту на прості робітничі спеціальності повинен бути врахований і при формуванні замовлення держави на підготовку відповідних кадрів.

Держава повинна регулювати трудові відносини, формування суб'єктів економічної діяльності на національному та міжнародному ринку праці.

Сучасному ринку праці України притаманні наступні проблеми: зниження зайнятості, зростання безробіття, масштабна трудова міграція, зростання неформальної зайнятості, дисбаланс попиту й пропозиції робочої сили, низький рівень кваліфікації працівників, занепад регіональних ринків праці основних галузей господарства, низький соціальний захист непрацездатних громадян. Перелічені лише основні проблеми сьогодення. [1-9]

Саме тому, їх можливо вирішити шляхом проведення гнучкої державної політики зайнятості, створенням відповідного законодавства, сприянням розвитку ринкових відносин в суспільстві, а також застосовуючи наступні форми регулювання:

- впровадження моделей ринку праці країн світу;
- створення спеціалізованих структур, які займаються можливістю працевлаштування українців за кордоном.

Головними моделями ринку праці в світовому досвіді стали: європейська, американська, німецька, англійська, шведська та японська моделі (рис. 3).

Ефективність цих моделей доведено не тільки за часів економічного зростання та стабільності, а й у періоди інфляції, криз, застійного безробіття.

Основними рисами зарубіжних моделей ринку праці є: регулювання зайнятості за допомогою законодавства, планування професійного ринку праці на перспективу, цілісна система професійного навчання та працевлаштування, орієнтація політики зайнятості на групи зі слабкою позицією на ринку праці та функціонування системи довічного найму.

Рис. 3. Основні властивості моделей ринку праці країн світу

Тому, необхідно ретельно вивчати досвід вирішення проблем ринку праці в розвинених країнах, використовувати та переймати його з урахуванням особливостей національної та регіональної економіки.

Також одним із шляхів вирішення проблеми розвитку ринку праці та його удосконалення є розробка та впровадження міграційних бірж праці.

Попит на іноземну робочу силу почав помітно зростати, при масовому експорті приватного виробничого капіталу, почалося створення у всіх країнах підприємств-експортерів.

Нині Україна є однією з найбільших країн-донорів робочої сили в

Європі. Тому на даному етапі є актуальним створення міграційної біржі праці, як одного з варіантів вирішення проблем ринку праці України.

Незначна кількість зайнятих спостерігається у різних міжнародних організаціях (ООН, спеціалізованих органах ООН, Міжнародному валютному фонді, ВТО, ЮНЕСКО та ін.).

Основні можливості для населення України при створенні міграційних бірж праці:

- покращення умов життя й збільшення рівня заробітної плати в Україні за рахунок конкуренції з країнами Заходу;
- поява перспектив професійного зростання для багатьох здібних людей;
- економічна стабільність й визначення шляхів до самовдосконалення;
- забезпечення трудової безпеки громадян.

Втілення даної програми дозволить повернути на ринок праці працездатних незайнятих громадян, які вже тривалий час не можуть знайти роботу в Україні та зменшити зловживання, пов'язані з тіньовим сектором економіки, який не декларує своїх доходів. Основною перевагою даної програми є те, що працездатні незайняті отримувачі допомоги по знаходженні робочого місця за кордоном, братимуть участь у забезпеченні досягнення соціальної справедливості з точки зору платників податків.

Втілення в життя даної програми вимагатиме змін до чинного законодавства України для запровадження міграційних бірж праці, які насамперед будуть створюватися для підвищення добробуту населення України.

Висновки. Отже, для покращення функціонування ринку праці необхідно привести українське законодавство до рівня міжнародних норм, впровадити механізми захисту внутрішнього ринку праці, забезпечити

рівні можливості на ринку праці, постійно удосконалювати державні та регіональні програми зайнятості населення, удосконалювати та сприяти розвитку єдиної цілісної системи безперервної професійної освіти, стимулювати попит на працю, стабілізувати національну економіку та легалізувати тіньову зайнятість.

Слід створити максимально гнучкий, але, по можливості, легалізований ринок праці, який повністю гарантує низьке безробіття і стійкі високі темпи економічного розвитку.

Враховуючи всі особливості, актуальності набуває науковий супровід перегляду ринку праці, що має базуватися на об'єктивному аналізі його сучасного стану та перспектив із використанням комплексу соціально-економічних прогнозів різної тривалості.

Використана література

1. Аналіз системи оплати праці в європейських країнах. *Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України* : веб-сайт. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/18_07_31salaryanalysis_v1.8.pdf.
2. *Державна служба зайнятості України* : веб-сайт. URL: www.dcz.gov.ua/.
3. Зовнішня трудова міграція населення України. Статистичний бюлетень за 2010–2019 роки. *Державна служба статистики України* : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Какое будущее у достойного труда в Европе и Центральной Азии: возможности и вызовы [Текст]: Доклад Генерального директора МОТ. Десятое Европейское региональное совещание МОТ. Стамбул, 2–5 октября 2017 г. С. 9.
5. Показники зайнятості та безробіття населення та їх динаміка в Україні: публікація документів Державної Служби Статистики України URL: https://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html/.
6. Торжевський М. В. Детінізація зайнятості населення в Україні : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.07 Київ, 2017. 212 с.
7. Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз. Матеріали з макроекономічного прогнозування. Мінекономрозвитку і торгівлі України. Випуск 49. 2019. 44 с. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk->

UA&tag=Konsensus-prognoz/.

8. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття: наукове видання / наук. ред. У.Я. Садова. Львів, 2019. 110 с.

9. Черняева Е.В., Черняев А.А. Проблемы сохранения интеллектуального потенциала общества в контексте интеграции Украины в Европейский союз. *Адаптивне управління: теорія і практика. Економіка*, Випуск 5 (10), 2018. 23 с. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/103>.

10. Posting of workers: Council reaches agreement. Press release № 614/17 on 24.10.2017. Council of the European Union, October 2017. URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/10/23-epscoposting-of-workers/>.

References

1. Analiz systemy opłaty pratsi v yevropeiskykh krainakh. Ofis z finansovoho ta ekonomichnoho analizu u Verkhovnii Radi Ukrainy : veb-sait. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/18_07_31salaryanalysis_v1.8.pdf/.

2. Derzhavna sluzhba zainiatosti Ukrainy : veb-sait. URL: www.dcz.gov.ua/.

3. Zovnishnia trudova mihratsiia naselennia Ukrainy. Statystychnyi biuleten za 2010–2019 roky. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy : veb-sait. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Kakoe budushee u dostoinogo truda v Evrope i Tsentralnoy Azii: vozmozhnosti i vyizovy [Tekst] : Doklad Generalnogo direktora MOT / Desyatoe Evropeyskoe regionalnoe soveshanie MOT. Stambul, 2–5 oktyabrya 2017 g. S. 9.

5. Pokaznyky zainiatosti ta bezrobittia naselennia ta yikh dynamika v Ukraini: publikatsiia dokumentiv Derzhavnoi Sluzhby Statystyky Ukrainy URL: https://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html/.

6. Torzhevskiy M. V. Detinizatsiia zainiatosti naselennia v Ukraini : dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.07 Kyiv, 2017. – 212 s.

7. Ukraina: perspektyvy rozvytku. Konsensus-prohnoz. Materialy z makroekonomichnoho prohnozuvannia. Minekonomrozvytku i torhivli Ukrainy. Vy-pusk 49. 2019. 44 s. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Konsensus-prognoz/>.

8. Ukrainska mihratsiia v umovakh hlobalnykh i natsionalnykh vyklykiv XXI stolittia: naukovye vydannia / nauk. red. U.Ia. Sadova. Lviv, 2019. 110 s.

11. Cherniaieva E.V., Cherniaiev A.A. Problemyi sohraneniya intellektualnogo potentsiala obschestva v kontekste integratsii Ukrainyi v Evropeyskiy soyuz Adaptivne upravlinnya: teoriya i praktika. Ekonomika,

Vipusk. 5 (10), 2018. 23 s. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/103>.

9. Posting of workers: Council reaches agreement. Press release № 614/17 on 24.10.2017. Council of the European Union, October 2017. URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/10/23-epscoposting-of-workers/>.

Елена Викторовна Черняева,

кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики предприятий и менеджмента Учебно-научного профессионально-педагогического института Украинской инженерно-педагогической академии,
г. Бахмут, Україна

**ПРОБЛЕМЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА
В УКРАИНЕ**

Аннотация. В статье рассматриваются механизмы и модели государственного регулирования рынка труда в Украине. Система отношений на рынке труда является одним из самых актуальных направлений социально-экономического развития государства. Наибольшее влияние на состояние и динамику развития рынка труда оказывают именно социально-экономические факторы. Целью статьи является исследование и оценка состояния рынка труда Украины, определение социально-экономических условий обеспечения его развития. Отмечена не высокая позиция Украины в ряде международных рейтингов, более высокий уровень оплаты труда в европейских странах, чем в Украине за последние годы.

Проанализированы тенденции трудовой миграции граждан Украины в условиях евроинтеграции. К ключевым проблемам развития рынка труда в Украине отнесены: низкий уровень регулирования безработицы, отсутствие четкой структурированности рынка труда, недостаточное количество рабочих мест, отсутствие механизмов регулирования рынка труда и тому подобное. Исследованы основные зарубежные модели регулирования занятости и рынка труда. Рассмотрено создание миграционной биржи труда с целью решения проблем трудоустройства граждан Украины за рубежом. Воплощение данной программы позволит вернуть на рынок труда трудоспособных незанятых граждан, которые уже длительное время не могут найти работу в Украине и уменьшить злоупотребления, связанные с теневым сектором экономики, который не декларирует своих доходов.

Установлено, что эффективность решения проблем рынка труда и

занятости населения в значительной степени обусловлены государственным регулированием. На основании проведенного исследования проблем и тенденций развития, зарубежного опыта приведены основные направления обеспечения эффективности государственного управления рынком труда Украины. К которым относятся проведение гибкой политики занятости на государственном и региональном уровнях, совершенствование системы непрерывного профессионального образования, создание соответствующего законодательства, содействие развитию национальной экономики и легализации теневой занятости.

Ключевые слова. Рынок труда, субъекты рынка труда, рынок рабочей силы, рынок рабочих мест, занятость населения, безработица, государственное регулирование рынка труда.

Elena Chernyayeva,

Dr. Sc. on Economist, Senior lecturer of the Department of Economics of Enterprises and Management Educational in Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, Bakhmut city

PROBLEMS AND TRENDS OF THE DEVELOPMENT OF LABOR MARKET IN UKRAINE

Abstract. The article discusses mechanisms and models of state regulation of the labor market in Ukraine. The system of relations in the labor market is one of the most urgent directions of the socio-economic link of the state. The greatest influence on a state and dynamics of development of labor market provide socio-economic factors. The purpose of article is the research and assessment of the Ukrainian labor market, determine the socio-economic conditions for its development. It was noted not high position in a number of international rankings, a much higher level of remuneration in European countries than in Ukraine in recent years. It was analyzed the tendencies of labor migration of Ukrainian citizens under the conditions of European integration. Key problems in the development of the labor market in Ukraine include: low level of unemployment regulation, lack of clear structure of the labor market, insufficient number of jobs, lack of mechanisms for regulating the labor market, etc. It was investigated the main foreign models of regulation of employment and the labor market. It was considered the creation of a migration labor exchange to solve the problems of employment of Ukrainian citizens abroad. The implementation of this program will bring back into the labor market able-bodied unemployed citizens who already long time cannot find work in Ukraine and reduce the abuse associated with the shadow economy that does not declare their income. It was established that the effectiveness of solving the problems of

the labor market and employment are substantially caused by state regulation. There are given the main directions of ensuring the efficiency of state management of the labor market of Ukraine on the basis of the conducted research of problems and tendencies of development, foreign experience. The directions include flexible employment policies at the national and regional levels, improving the system of continuing vocational education, creating appropriate legislation, promoting the development of the national economy and legalizing shadow employment.

Key words. Labor market, labor market subjects, labor market, job market, population employment, unemployment, state regulation of the labor market.